

in še to le v smislu primerjave gospodarstva prišlekov z gospodarstvom že prej naseljenih Slovanov. Verjetno ni slučaj, da se prav področje, ki ga je zalil val, ujema s področjem, na katerem se ne omenjajo kosezi in kjer se še do začetka 12. stoletja ne ustali posest po kmetijah.

2. *Odnosi karantansko — ketlaškega do drugih kulturnih krogov.* — Začetna trditev avtorice je, da predstavlja ketlaška kulturna skupina le notranji razvoj karantanske zaradi kulturnega zatišja (str. 300). Na tej osnovi nato zgradi predpostavljeno ugotovitev, da se ji je posrečilo ovreči domnevo o nastanku ketlaških emajliranih elementov v zahodnem kulturnem krogu (str. 326). Njihov izvor skuša dokazati v Panoniji, kjer se, kot pravi (str. 322), lite emajlirane sponke pojavijo že konec druge polovice 8. stoletja in nato tam kmalu prenehajo. — Če vemo, da se ketlaške vlite, emajlirane sponke pojavijo šele okoli 900, je že zaradi še nepremočenega časovnega prepada dvomljivo, ali lahko iščemo njihov izvor v Panoniji. Prav lahko pa jim najdemo prototipe, od katerih je bilo mnogo uvoženih tudi v naš prostor, v zahodnem kulturnem krogu. Pri tem ni nepomembno, da ima ta tesna povezava z zahodom konec koncev tudi svoje politično ozadje, ki nam pove, da je v tem času naše ozemlje že del karolinške države. Seveda pa kljub temu ostaja nesporno dejstvo, da so naši predniki sprejete prvine po svoje preoblikovali in razvili naprej v zanje značilno ketlaško kulturo ter s tem dokazali lastno ustvarjalnost.

Kar se tiče stikov z drugim kulturnim središčem tedanje Evrope — Bizancem, bi iz obravnavane knjige lahko sklepali, da jih sploh ni bilo. To gledišče preseneča še zlasti zaradi tega, ker je avtorica sama nekoč napisala razpravo »Bizantinski import v zgodnjih slovanskih kulturah Jugoslavije« (*Arheološki vestnik* 1 [Ljubljana 1950] 123 ss.). — Ob tem naj pripomnimo le to, da je verjetno tudi v tvorni kulturi alpskih Slovanov marsikaj, kar je vsaj posredno prevzeto iz Bizanca; od luničastih uhanov do uhanov z grozdastimi priveski.

Če vzamemo delo kot celoto, je njegov glavni pomen v tem, da zapolnjuje praznino v tvorni kulturi naših prednikov, ki je dolgo zijala med časom naselitve in 9. stoletjem. Ta premostitev, za katero ima zasluge avtorica, je že dlje časa v koristno pomoč raziskovalcem, saj je osnovne misli o njej domislila že pred dvema desetletjema v omenjeni razpravi v *Zgodovinskem časopisu* 15, v pričujoči knjigi jih je poglobila, predvsem pa skušala obširno kataloško in tipološko dokazati.

STAROSLOVANSKE NASELBINE

S. CIGLENEČKI

Slovenska akademija znanosti in umetnosti

V svojem prispevku bi rad podal misli k naselbinski podobi obravnavanega obdobja. Potrebno je začeti z ugotovitvijo, da so slovanske nasebine v vzhodnoalpskem krogu praktično neraziskane in večinoma neugotovljene. V Sloveniji, ki sicer po številu ostalih najdb prednjači, razen manjših raziskav na Bašlju, naselbinske sonde na Pristavi na Bledu in odkrita zemljank iz končne faze tega obdobja na Otoku pri Dobravi ter Starem gradu nad Celjem, nimamo naselbinskih najdb. Tudi v Avstriji, kjer slovanske nasebine večkrat omenjajo, situacija ni dosti boljša. Razen raziskav Friesingerja v Spodnji Avstriji, imamo za centralni prostor izražene le domneve in interpretacije iz vrst ljudi, ki po svoji izobrazbi niso arheologi in večinoma arheološke metode tudi niso uporabljali (F. X. Kohla, W. Knapp), pač pa so domnevali slovanske nasebine na podlagi omemb v virih, po arhitekturi, tehniki gradnje, bližini grobišč ipd. Če pa so arheološko metodo le uporabili in izkopavali, so dobili rezultate, s katerimi bi danes težko potrdili datacijo v obravnavano obdobje (npr. sondiranje

F. Kohle na Možberku), ali pa so bile najdbe tako pomešane z najdbami iz drugih obdobj, da danes na podlagi skromno objavljene dokumentacije ne moremo dobiti predstave o izgledu teh objektov (npr. Krnski grad).

Če bi se vendarle skušali nekako približati naselbinski sliki, moramo storiti to z dveh strani; najprej raziskati naselbinsko strukturo, na katero naletijo prvi slovanski prišleki, in nato še enkrat kritično ovrednotiti tistih nekaj skromnih podatkov, ki govore o slovanskih naselbinah.

V času druge polovice 6. st. je naselbinska slika bistveno drugačna od tiste v obdobju cesarskega Rima. Mesta so skoraj povsem opustošena in večinoma zapuščena, le tu in tam je mogoče ugotoviti še slabotno sled življenja. Večje in manjše vojaške postojanke v tem času ne opravljajo več svoje funkcije (z izjemama npr. Kranj in Velike Malence). Tudi rimske vile, zaselki in obcestne postaje, v kolikor so danes raziskane, kažejo zadnje sledove življenja še v drugi polovici 4. st., kasnejših ostalin ne poznamo. V istem času pa imamo dokumentiran močan sunek iz dolin v hribovite predele, v prostore, ki so pretežno oddaljeni od glavnih rimskih cest. Med temi poznoantičnimi naselbinami ločimo predvsem tri tipe: (a) utrjene naselbine na naravno zavarovanih hribov (Ajdna, Vranje, Rifnik, Gradec pri Prapretnem, Polhograjska gora, Brinjeva gora, Sv. Pavel nad Vrtovinom, Rodik, Kučar idr.), ki predstavljajo v zadnjem času predmet vse intenzivnejšega raziskovanja. (b) Pribežališča, od katerih je v Sloveniji znano zaenkrat le Šumenje pri Podturnu, več jih je v Avstriji (Falkenberg, Grazerkogel idr.), in pri katerih bi morali zaselek ali posamezne hiše iskati pač v neposredni okolici. (c) Neutrjene poznoantične naselbine (Gojače in verjetno Tinje nad Loko pri Žusmu), ki so še skoraj povsem neraziskane, ker jih je zaradi neizrazite lege na terenu težko izslediti.

Če sedaj strnemo še drobce o dokumentiranih slovanskih naselbinah, lahko navedemo le naslednje: Krnski grad, Deutsche Feistritz, Bled—Pristava, Bašelj, Otok pri Dobravi in Stari grad nad Celjem. Vsa ta najdišča seveda šele odpirajo problematiko slovanskih naselbin in stavb, a ne morejo dati že odgovorov. Na tem mestu je potrebno omeniti ravno tako razmerno številne utrjene prostore, na katerih so bila domnevana slovanska gradišča (Presek pri Črešnjevcu, Spodnji Kocjan, Radoše, Figožar nad Lembergom idr.). Sondiranja so tod pokazala, da gre večinoma za visokosrednjeveške in poznosrednjeveške utrjene prostore manjših fevdalnih gospodov.

Rešitev iz situacije je le v načrtnem izkopavanju naselbin ob relativno že dobro znani mreži slovanskih grobišč, zgodnje slovanske naselbine pa bo potrebno iskati predvsem v okolici neutrjenih poznoantičnih postojank in v neposredni okolici poznoantičnih pribežališč. Sistematična izkopavanja na Ajdni, Vranju, Rifniku in Kučarju so namreč pokazala, da se tu, kolikor je to po današnjem poznavanju materiala mogoče reči, Slovani niso naseljevali.

Neposredno kontinuiteto poznoantičnih naselbin v slovansko obdobje izkazuje za sedaj le Krnski grad. Morda bi v ta sklop sodili tudi najdišči Tinje pri Žusmu in Šenturška gora, kjer nekateri keramični fragmenti kažejo na zgodneslovansko poselitev. Pri večini drugih najdišč kontinuitete ni, ali pa gre le za kasnejšo slovansko poselitev (Brinjeva gora, Svete gore, Georgenberg).

Če sedaj pogledamo, kako je ta problem rešila P. Koroščeva v svojem delu, ugotovimo, da je v katalog najdišč vnesla vse podatke, ki na kakršenkoli način omenjajo ali kažejo na slovanske naselbine, vendar pri veliki večini manjka arheološka dokumentacija, ki bi omogočala povsem zanesljivo datacijo v to obdobje. V analizi naselbin je pomanjkanje kompletnega gradiva nadomestila s primerjavo z najdišči iz drugih pokrajin, ki so v tem pogledu bolj raziskane (npr. Češkoslovaška, Bolgarija, Ukrajina, Romunija idr.), in v ta okvir nato vnesla drobce podatkov, ki se nanašajo na obravnavani prostor. Tako je dobila sliko, ki odgovarja sliki slovanskih naselbin nasploh, ne kaže pa specifične, ki je bila v Vzhodnih Alpah pogojena ravno z izrazito drugačno naselbinsko strukturo v pozni antiki, kot pa jo poznamo iz omenjenih dežel. Ponovno je treba poudariti, da so se Slovani — kot kažejo mnogi momenti — v veliki meri naslonili na staroselsko izročilo.

V veliko pomoč bo raziskovalcu te problematike dejstvo, da je tu zbrano na enem mestu vse o slovanskih naselbinah v Vzhodnih Alpah. Vendar bo treba izluščiti samo dokazane slovanske naselbine, pri čemer se bo njihovo število skrčilo na minimum in tako vzpodbudilo intenzivnejše raziskave.

ARHEOLOGIJA, ARHITEKTURA IN ZGODOVINA

EMILIJAN CEVC

Slovenska akademija znanosti in umetnosti

S spoštovanjem sem vzel v roke dva zvezka in tabelne priloge dela, ki je posvečeno zgodnesrednjeveški arheologiji karantanskih Slovanov in je sad dogoletnega truda dr. Paole Korošec. Arheološko področje, ki ga je po drugi vojni, če že ne kar utemeljil, pa vsaj metodološko utrdil prof. dr. Josip Korošec, je našlo nadaljevanje v delu njegove soproge.

Gradivo, ki ga je avtorica zbrala in obdelala v besedilu in pospremila s številnimi tabelami, je tako prvič kolikor mogoče izčrpno zajeto in urejeno. Kot temeljni katalog materialne kulture vzhodnoalpskih Slovanov bo ta izdaja ohranila vrednost tudi tedaj, ko bodo arheološka in zgodovinska odkritja prispevala naši vednosti še nove spomenike in spoznanja. Prepričan sem celo, da bo prav ta pregled omogočil in vzpodbudil nadaljnja raziskovanja, primerjanja in sklepanja, prav tako pa tudi kritične misli in dopolnila. Navsezadnje je te sprožil že strokovni pogovor ob izidu te publikacije, ki ga je priredil Zgodovinski inštitut Milka Kosa pri SAZU in katerega nasledek so tudi te glose. Razumljivo je namreč, da se ob pozitivnih rezultatih tako obsežnega dela pokažejo tudi kakšne šibkejšje strani in da je vredno pretresti odstavke, ki jih je avtorica premalo ali enostransko osvetlila, prav tako pa tudi nakazati pravo smer nekaterim trditvam, ki so ali nedorečene ali manj verjetne. Ob spomenikih, ki so raztreseni čez pol Evrope in zdaj bolj, drugič manj opremljeni s podatki, so spodsrljaji skoraj neizogibni. Avtorica se je morala spopadati s hipotezami različnih, tudi nasprotujočih si raziskovalcev, z ohlapnimi poročili o najdiščih in najdbah, s tipološkimi analogijami, ki niso vedno zanesljive in — ne nazadnje — tudi z objavami, ki hote izkrivljajo resnico ali zamolčujejo pomembne detajle. Dr. Koroševa se je naloge pogumno lotila in jo izpeljala. Prebujajo pa se nekatera vprašanja in misli tako o metodi in rezultatih tega dela, kot o pobudah, ki iz njih izvirajo, o potencialnih spoznanjih, ki jih na tipološkem principu temelječa metoda ni mogla izčrpati. Zato naj ponovim po mlajšem Pliniju: »*Librum tuum legi et, quam diligentissime potui, adnotavi, quae commutanda, quae eximenda arbitrarer.*«

Študij tega dela najbrž tudi za arheologa ni lahek, ker je sistem razdelitve najdišč in najdb dokaj zapleten in moramo iste lokalitete iskati pod različnimi poglavji, abecedno kazalo krajev pa je premalo diferencirano. Kadar pa so nam za vodilo reprodukcije na tabelah, je orientacija še težja; včasih je kar nemogoče najti ustrezni *passus* v besedilu ali v katalogu. Seveda se bodo arheologi v celotnem sistemu hitreje znašli kot jaz, ki sem se z gradivom srečal kot umetnostni zgodovinar. Zato moje pripombe tudi ne zadevajo drobni arheološki inventar in njegovih opredelitev, saj so me mikala ob njem predvsem širša spoznanja; iskal sem sintetične zaključke in vpetost tega gradiva v zgodovinsko dogajanje na ozemlju, ki ga objava zajema. Posebej so me pritegnili odstavki o arhitekturnih in kiparskih spomenikih, pri katerih se pripadnost nekemu kulturnemu krogu in času ostreje nakazuje in tudi umetnostnogeografsko opredeljuje, ker so pač nepremični. Nekatero ugotovitve in hipoteze lahko hvaležno sprejmemo — npr. poudarek o delni naselbinski kontinuiteti